

Kristina kyrka

Akke Hugh Malmeström, *Maria och Jesusbarnet*, stenmosaik 1951-1954, 97 x 77 cm.
Mosaiken skänkt av två anonyma församlingsbor.

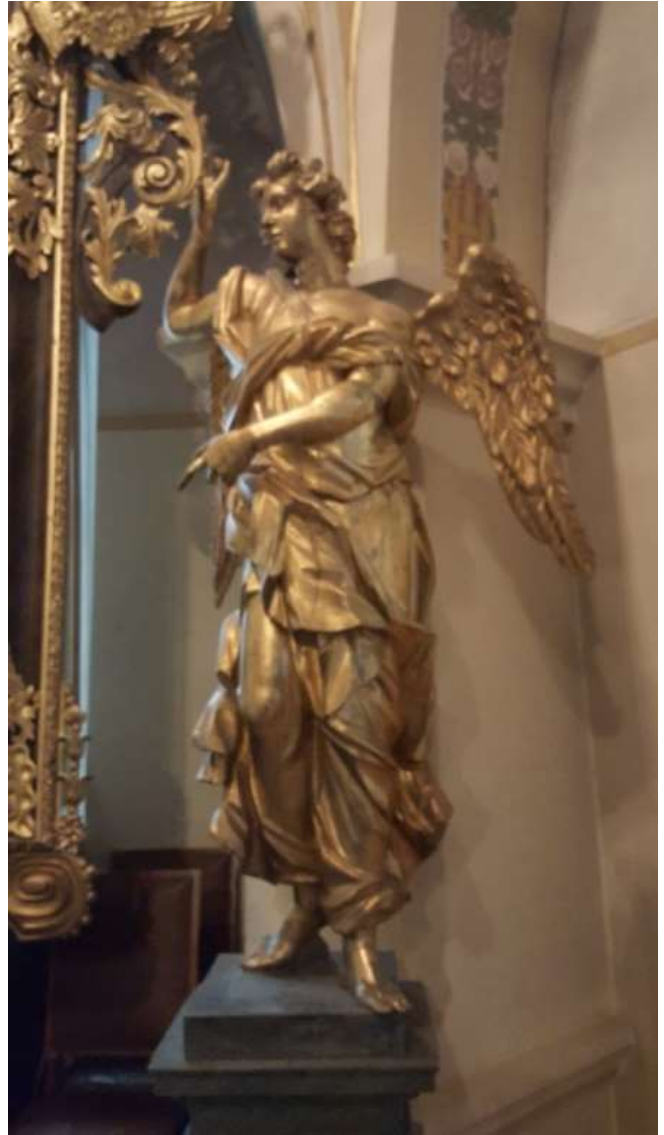
Akke Hugh Malmeström var bosatt i Sala under delar av 1928 och flyttade sedan till Siljansnäs. Han gjorde flera linoleumsnitt av kända byggnader och miljöer för Sala Allehandas räkning 1928 som tidningen sedan gav ut som trycksak i en mapp.

Ur skriften *Kristina kyrka i Sala* av Gunnar Redelius 1987:

Altartavlan föreställer Jesus och de tolv apostlarna vid den sista måltiden. Det är en dramatisk framställning, möjligen enligt Johannes evangelium. Jesus säger: "Nu är Människosonen förhårligad, och Gud är förhårligad i honom". Tavlan skänktes av drottning Ulrika Eleonora 1738. Antagligen är den gjord av hovmålaren Georg Engelhardt Schröder. Den är väl förenlig med den barockstil som han tillämpade i sitt religiösa måleri. Samma motiv finns i Drottningholms slottskapell. Ramen är mycket påkostad. En skicklig hantverkare sändes upp ifrån Stockholm för att montera det hela. De flankerande änglarna tillhör en äldre altarpopsats som skänktes av änkedrottningen Hedvig Eleonora och hennes livmedikus Kaspar Schmidt. 1710–1711 bodde det kungliga hovet i Sala för att undkomma pesten som rasade i Stockholm. Det är anledningen till den storslagna donationen. Änglarna räddades vid branden 1736 men resten av inredningen blev lågornas rov. De är gjorda av en elev till Burchardt Precht. Hans namn är Daniel Kortz. Ett fåtal verk av denne mästare är kända med säkerhet. Altarpopsatsen i Sala är hans sista och kanske största verk, daterad 1714.

Altarbordet och altarringen är gjorda 1767 efter ritningar av konstmästaren vid silververket, Daniel Steinholtz. Arbetet utfördes av salasnickaren Abraham Morin.

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Förgylld träskulptur föreställande ängel. Tillverkad 1714 av bildhuggaren Daniel Kortz, Stockholm. Finns två stycken som står på varsin sida om altartavlan. Höjd ca 200 cm.

Kyrkorna i Västmanlands län, utgiven av Västmanlands Nyheter 1982, del av s 247::

Pest och brand

För att undgå pesten, som härjade svårt i Stockholm 1710, bosatte sig kungliga hovet i Sala. Som tack för denna vistelse skänkte änkedrottningen Hedvig Eleonora en ståtlig altartavla till kyrkan. Denna och hela den gamla altarpopsatsen förstördes sedan vid branden 1736. Endast de två gigantiska ängelskulpturerna blev kvar. De står vid altaret.

Bo Åke Adamsson, *Ljusbärare*

Kristina kyrkas informationstavla:

LJUSBÄRAREN
- bakgrund och symbolik

En plansch med Sala silvergruva i genomskärning gav idén till Kristina kyrkas ljusbärare. Kristinaschaktet och en större gruvgång bildade ett korsmönster bland alla andra gruvgångar.

Med idén om att låta gruvgångarnas mönster bli till en ljusbärare tog Sala församling kontakt med Salakonstnären Bo-Åke Adamsson. Han inspirerades av uppgiften och formade av gammalt järnsrot den ljusbärare du ser framför dig

Ljusbäraren togs i bruk 1:a söndagen i Advent år 2001.

Ljushållarna med sina ljus är tänkta att symbolisera människor, som liksom gruvarbetarna med sina facklor i mörkret sökte sig genom gruvgångarna inåt och uppåt mot ljuset ovan jord.

Silvermonogrammet högst upp på ljusbäraren är bokstäverna KR på grekiska, som är begynnelsebokstäverna i Kristus, världens ljus.

Det större ljuset en bit ned i ljusbäraren vill berätta om detta ljus, Jesus Kristus, som steg ner i vårt mörker för att skänka oss värme, tröst, framtidsstro och hopp. Tänd gärna ett ljus för någon som behöver din omtanke och förbön. Be en bön och gå med Guds välsignelse.

Svenska kyrkan
SALA-NORRBY-MÖCKLSTA
PARISH

Ur skriften *Kristina kyrka i Sala* av Gunnar Redelius 1987:

På södra långhusväggen hänger en kopia av den gamla altartavlan som förstördes vid branden 1736. Motivet är unikt. Tavlan föreställer "Davids offer" enligt 2 Sam. 24. Herren har låtit pesten komma i Israel. Konung David fick befallning av profeten Gad att bygga ett altare åt Herren. Där offrade han brännoffer och tackoffer. "Och Herren lyssnade till landets bön, och hemsökelsen upphörde bland Israel". – Tavlan är gjord 1738 av hovmålaren Georg Engelhardt Schröder. På ett gripande sätt har den kungliga familjen velat bevara minnet av den högstes beskydd under en svår och plågsam tid för land och folk. Ett annat minne av kunglig givmildhet är fem raka barockstolar som står framme i koret. De har tillhört drottningen. På undersidan finns hennes initialer ER (Eleonora Regina).

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Oljemålning föreställande Davids offer. Målad av konstnären Engelhard Schröder och är en kopia av den vid branden 1736 förstörda, av drottning Hedvig Eleonora skänkta, altartavlan. Försedd med bred, förgylld och profilerad träram med snidade växtornament i hörnen samt en palmett på lång- och kortsidorna.

Engelhard Schröder föddes i Stockholm 1684. Han var son till guldsmeden Veit Engelhard Schröder som från Nürnberg kom till Sverige omkring 1670. Efter ca 20 års studier bl. a. i Italien och Frankrike blev Engelhard S efter sin hemkomst utnämnd till hovmålare. År 1745 blev han intendent vid hovet. I det svenska 1700-tals måleriet framstår Engelhard S som representant för det italienska inflytandets sista skede. Hans arbeten omfattar altartavlor, allegorier, historiska motiv samt porträtt. Engelhard Schröder dog 1750. Till hans lärjungar hörde bland annat Roslin.

Den aktuella målningen skänktes 1738 av drottning Ulrika Eleonora (1688-1741) tillsammans med den nuvarande altartavlan. Höjd 230 cm Bredd 160 cm.

Ur skriften *Kristina kyrka i Sala* av Gunnar Redelius 1987:

”På samma vägg hänger en porträttmedaljong av löjtnant Wilhelm von Schwerin. Det är en replik av den medaljong, som finnes å minnesstenen över honom vid Tärna folkhögskola, och som utförts av Fredrik Lindström. Repliken har skänkts av landsfiskal Gråberg.” Wilhelm von Schwerin ”var född 1792 och deltog som underlöjtnant vid Svea artilleriregemente i 1808 års finska krig. Han sårades svårt i slaget vid Oravais och avled av sina sår två veckor senare i Kalajoki. Han har besjungits av Runeberg i ”Fänrik Ståls sägner”. ”– Hans värja fanns förr i sakristian. Numera förvaras den i församlingshemmet.”

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Porträttmedaljong av vit gips föreställande Wilhelm von Schwerin. Porträttet är utfört i profil. Upptill på medaljongen: 1808 Wilhelm von Schwerin 1908.

Wilhelm von Schwerin föddes 1792 och var son till Fredric B von Schwerin, kyrkoherde i Sala 1788-1834. Wilhelm von Schwerin deltog i 1808 års finska krig som underlöjtnant vid Svea artilleriregemente. I slaget mot Oravais erhöll han svåra skador och han dog kort därefter. Han omtalas av Runeberg i Fänrik Ståls sägner. Porträttmedaljongen är en replik av den medaljong som pryder stenen vid Tärna folkhögskola som är rest till minne av W v Schwerin. Skänkt av landsfiskal Gråberg, Kolbäck. Upphovsperson: Fredrik Lindström. Diameter 55 cm.

Helene Schjerfbeck, *Wilhelm von Schwerins död*,

OBS! Målningen finns i Åbo konstmuseum.

Helene Schjerfbecks verk *Wilhelm von Schwerins död* är en historisk målning som baserar sig på Johan Ludvig Runebergs dikt med samma namn. Schjerfbeck gjorde tre tolkningar av motivet.

Ur skriften *Kristina kyrka i Sala* av Gunnar Redelius 1987:

Ovanför ingången till sakristian finns ett epitafium över medlemmar av släkten Bergenstierna. Assar Jansson skriver om detta minnesmärke följande: "Släkten Bergenstierna härstammar från en tysk jurist som kom

till Sverige år 1620 med drottning Maria Eleonoras hovstat och som sedermera blev borgmästare i Nyköping. Dennes sonson Johan Berg adlades Bergenstierna blev bergsråd och är den som nämnes först på epitafiet. Hans första hustru Aletta Plaan, som också ligger begravnen i kyrkan, var dotter till en assessor i Stockholm. Deras äldsta son hette Daniel Bergenstierna och blev borgmästare och chef för silververket i Sala. Han var en driftig och klok gruvchef, som arbetade upp gruvan ur det förfall den råkat i under början av 1700-talet. När staden brann utförde han ett utomordentligt gott arbete för att lindra nöden bland bergsmännen. År 1761 måste han ta tjänstledigt på grund av sjukdom och dog på Väsby kungsgård 1773."

"Axel, den andre sonen till bergsrådet Johan Bergenstierna blev överdirektör och chef för kontrollverket, vilket hade hand om proberingen och stämplingen av de guld-, silver- och tennarbeten, som tillverkades inom landet. Den tredje sonen var hovjunkaren Johan Otto Bergenstierna, som lät sätta upp epitafiet."

"Vid epitafiet hänger fyra oljemålade porträtt. De två översta föreställer Johan och Daniel Bergenstierna (se ovan). De två nedersta avbildar till vänster kyrkoherden i Sala kontraktsprosten Mathias Ramzelius och till höger kyrkoherden i Sala överhovpredikanten Carl Magnus Wrangel."

"Wrangel var kaptensson från Möklinta, en grannsocken till Sala, studerade i Tyskland, blev teol. dr i Göttingen 1757, prästvigdes i Sverige året därpå och utnämndes samma år till hovpredikant samt kyrkoherde i Wicacoa och prost över de svenska församlingarna i Amerika. Där uträttade han ett synnerligen gott arbete och återvände till Sverige först 1768. Han blev överhovpredikant 1771 och var en av stiftarna av samfundet Pro fide et christianismo. Kyrkoherde i Sala blev han 1772. Wrangel var mycket intresserad för folkbildningen och redan i Amerika ivrade han för skolväsendet. Han utarbetade en skolstadga för de svensk-amerikanska församlingarna, som var föredömlig, och i Sala grundade han

en fond för folkundervisningen, vilket kom att få stor betydelse. Han stod den pietistiska rörelsen nära, varom hans skolstadga vittnar. Hans anseende var mycket stort och han räknades som en av sin tids främste vältalare. Han dog 1786."

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Epitafium av målat och förgyllt trä från 1785. Den övre delen är utformad som en sarkofag av grågrön marmor med en förgylld urna, till hälften dold av ett täckelse, på locket. Den undre delen av epitafiet utgörs av en vertikal, rektangulär minnestavla, målad i brun färg, med profilerat överstycke och rundad nederdel försedd med ett veckat ornament nedtill. Förgyllt text samt en snidad förgyllt stjärna nedanför. Epitafiet är tillägnat de medlemmar av släkten Bergenstierna som är begravda i Kristina kyrka.

Släktens vapensköld pryder sarkofagens sida. Höjd 250 cm. Bredd 120 cm.

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Oljemålning föreställande bergsrådet Johan Bergenstierna. Porträtt i halvprofil. Försedd med bred förgylld och profilerad träram med bladbård och pärlstav. Målad omkring 1735. Höjd 91 cm Bredd 76 cm

Johan Bergenstierna var sonson till en tysk jurist som tillsammans med drottning Marias hovstat kom till Sverige 1620 och som så småningom blev borgmästare i Nyköping. Johan B, född 1668, adlades och blev bergsråd. Han dog år 1748 och ligger begravd i Kristina kyrka liksom första hustrun Aletta Plaan.

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Oljemålning föreställande Daniel Bergenstierna. Porträtt i halvprofil. Försedd med en bred förgylld och profilerad träram med bladbård och pärlstav. Tillkomstår 1750. Höjd 91 cm Bredd 76 cm

Daniel Bergenstierna föddes 1706 som äldste sonen till Johan B. Han blev sedermera assessor och borgmästare vid Sala silvergruva, vilken expanderade under hans tid som ledare. Vid den stora branden 1746 uträttade han ett förtjänstfullt arbete för att lindra bergsmännens nöd. Daniel B, dog 1773 på Väsby Kungsgård och begravdes i Kristina kyrka tillsammans med sin hustru Christina.

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Oljemålning föreställande Mathias Ramzelius, kyrkoherde i Sala 1746-1768. Porträtt i halvprofil. Försedd med en bred förgylld och profilerad träram med pärlstav samt snidade blommor och blad i hörnen.

Målad omkring 1760. Höjd 96 cm Bredd 81 cm.

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Oljemålning föreställande Carl Magnus Wrangel, kyrkoherde i Sala 1772-1786. Porträtt i halvprofil. Försedd med en bred, förgylld och profilerad träram med pärlstav samt snidade blommor och blad i hörnen.

Målad omkring 1775-1780. Höjd 96 cm Bredd 81 cm.

Efter studier i Tyskland prästvigdes Carl Magnus Wrangel år 1758. Samma år blev han utnämnd till hovpredikant samt kyrkoherde i Wicacoa i USA, där han stannade till 1768. Efter hemkomsten till Sverige blev han hovpredikant 1771 och utgjorde en av de som grundade samfundet Pro fide et christianismo. Kyrkoherde Wrangel intresserade sig mycket för folkbildning och under sin ämbets tid i Sala stiftade han en fond för folkundervisning, vilken kom att bli mycket betydelsefull. Han dog 1786.

Ur häftet *Symboler och deras betydelse i vår kyrka – Kristina kyrka*:

Tavlan föreställer Jungfru Maria tillsammans med Jesusbarnet och de tre vise männen. De överlämnar där sina gåvor till Jesus.

Hämtat ur Kristina kyrkas inventarieförteckning:

Oljemålning föreställande de tre vise mennens tillbedjan. Bred, förgylld och profilerad träram med bladbård läng innerkanten. Skänkt av rådman Emil Ekbom (1867-1950). Höjd 110 cm Bredd 85 cm.

Olof Grau, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754, sid. 160-163 (ytterligare sidor, 164-190, finns om Sala i boken med intressant material):

160

Om Sala Stad.

V. CAPITEL.

Om Sala Stad.

SALA eller SALBÄRGET är en liten, men rätt wacker Bärge stad, belägen 59 grad. 56 min. Polens högd och 1 grad. 1 min. väster om Upsala, eller 3 och en half mil norr ifrån Wästerås stad. Denne staden ligger på en mycket behagelig ort emellan stora och fagra slätter, som bestå af åkrar och ängar. På västra sidan kommer en å fram ifrån Sala Silfwer-Grufwa, som ligger en fierndels mil i väster ifrån staden, hwilken å går in i den så kallade Ekeby dammen på samma västra sidan om staden, hwarutur en annan liten å rinner fram på norra sidan om staden uti stora Sagån (a), hwilken löper fram om östra sidan af staden neder åt Kumla och Tärna socknar. Torget ligger midt i staden, och gatorne äro alla breda, rätta och ljusa, anlagda twärt öfwer hwarandra,

(a) cfr. supra C. I. p. 60.

4 stycken ändalånga igenom staden emellan väster och öster, samt 9 stycken tvärt öfwer dem, emellan norr och söder; så at denne staden för sin regulaireté är ganska ljus och behagelig. Alla gator stå öppna utur staden; ty här äro hwarken någre Tullar, ej heller är något staquet omkring staden. Husen äro alla bygde af timmer: Kyrkan är murad af tegel och står wid västra ändan af staden och den stora gatan, som löper in uti staden väster ifrån och går öfwer torget fram i öster utur staden. År 1736 den 10 Augusti lades hela staden med Kyrka, Rådhus och alt hwad der war, undantagande några gårdar wid östra ändan i staden, igenom en grufwelig wådeld i aska: Derefter blef af hans Kongl. Maj:t, Högstsalig Konung Friedric den I:ste förordnad, at staden skulle åter igen afmätas, byggas bättre och blifwa större än han tilförene warit, hwarefter staden blef å nyo affattad och en ny tomtedelning emellan inbyggarena inrättad: Med samma delning funno en del för åtskilliga omständigheters skul icke sig aldeles förnögde, utan förehades åter igen 1742, en ny undersökning huruwida någon ändring uti stadens fordna inrättning kunde ske til des utwidgande, hwaruppå Hans Kongl. Maj:t år 1747 den 3 April behagade i nåder förordna, huru och på hwad sätt staden borde byggas. Nu ehuruwäl inwånarena igenom ofwannämnda olyckliga brand blefwo snart sagt aldeles ruinerade; så har dock staden sedan den tiden småningom tagit til i en wacker byggnad och nästan ej allenast återwunnit sit förra skick, utan ock tyckes blifwa bättre, emedan åtskillige nya byggningar, som dels sedan branden blifwit upsate, dels nu under händer hafwas, äro långt wackrare och prächtigare än de äldre. Husen äro merendels twänne eller halfannor wåningar höge och alla täckte med torf, sedan brädtaken förbudit sig sjelfwa at nyttjas af frucktan för ny eldswåda. **Rådstufwuhuset** står wid östra sidan af Torget; men för denna branden stod Rådhuset midt uppå Torget: der war i samma rum en skön brunn, som aldeles lades igen, då samma Rådhus ömsades ifrån sit förra ställe och der upbygdes år 1726, hwilken brunn nu mera efter branden blifwit åter igen uptagen, såsom nödig

och högst angelägen, i synnerhet, om någon olycklig eldswåda vidare skulle hända i staden, och här dessutom intet annat friskt rinnande watn finnes, än i den förr nämnda Ekeby dammen, samt i Sagån, alt utan för staden.

Kyrkan här i staden har å nyo blifwit anlagd år 1634, då den gamla Kyrkan up wid grufwan, som war bygd af trä, blef för sin ålder och bräcklighets skul nedertagen, efter som staden nyss förut här hade blifwit anlagd, som wi längre neder skola få höra: Samma Kyrka wardt sedan färdig år 1641, då hon den fjerde Söndagen i Adventet inwigdes och kallades Christina efter Hennes Kongl. Maj:t då regerande Drottning Christina: Et prägtigt Torn blef uppå henne upsatt, som år 1669 blef färdigt til 140 alnars högd, samt med Koppar betäckt år 1671. Altaretaflan, som war här i Kyrkan för branden, hade Hennes Maj:t, Glorwyrdigst i åminnelse, Riksens Enke-Drottning, Hedwig Eleonora, föräradt til åtanka deraf, at Högstbemälta Hennes Kongl. Maj:t tillika med Högstsalig i åminnelse, Drottning Ulrica Eleonora och hela den Kongl. Hofstaten wistades här i staden under Pesten år 1710: Denna Altaretafla, hwilken warit rätt härlig och kostelig, har förestäldt samma historia, som är beskrifwen i 2 Sam. Boks 24 Cap. 12 och 13 w. nämligen, Konung Davids offer efter öfwerståndnen Pestilentia. Denna i branden förolyckade Altaretafla har Högstsalig Drottning Ulrika Eleonora låtit afrita på en annan mindre tafla, som nu på högra sidan wid Choret i Kyrkan är upsatt. Högstbemälta Kongl. Maj:t har äfwen ej allenast til Kyrkans upbyggande efter branden föräradt 3000 dal., deraf hon blef täckt, samt med fönster och innanrede försedd, utan ock nådigst gifwit den nya Altaretaflan i Kyrkan, som är rätt prägtig, kostbar och konstigt förfärdigad; föreställande wår Frälsares JEsu Christi Nattward med sine 12 Apostlar. Orgelwärket, som war i Kyrkan för branden hade också trenne stora pipor af purt Silfwer, hwilka Bärgmästaren G. Grisback föräradt til Kyrkan. Sedan Kyrkan med alt sit innanrede wid den oftanämde branden år 1736 aldeles blef upbränd, har hon åter blifwit fullkomligen upbyggd

och med et wackert Torn beprydd (p. 160): I längden innehåller hon 76 alnar, samt i bredden 26 alnar.

Denne staden är af Konung Gustaf Adolph år 1622 anlagd på en plats, der fordom någre bondehemman warit belägne, Ekeby kallade, hwaraf dammen wäster utan för staden ännu i dag heter Ekeby dammen. Glorwyrdigst i åminnelse Konung Carl den IX:de skal eljest haft i sinnet, at här anlägga en stad, hwartil hans Kongl. Maj:t redan år 1609 den 20 Januarii låtit upsättja wissa Privilegier (b); men dermed har icke vidare kommit, förr än i Högloff. Kon. Gustaf Adolphs tid, då staden år 1622 blef anlagd, som förr är sagt, bygd och år 1624 den 15 April med *Privilegier* försedd. De, som den tiden bodde up wid grufwan (c) eller i gamla Grufbyn, hwilken längre fram skal vidare omtalas, blefwo då pålagde, at flytta hit til denna platsen och här fästa sina bopålar: Hwar och en, som då wille blifwa inbyggare här i staden, skulle få åtnjuta frihet ifrån allehanda utskylders och utlagors betalande, de måtte wara af hwad namn det wille, uti fem års tid: Tull, Accis, Bakugnspenningar, Tomtören, Boskapspenningar, m. m. skulle ingen af denna stadens inbyggare här betala, som i andra städer måste utgjöras; ingen Kneckt eller Båtsman här hållas och utredas (d): Bråsta, ÖsterSala, Köpalla med flera hemmans ägor i Sala sockn, samt en stor del af fordna Kongsgårdens Wäsby ägor, som ligger norr in wid staden, lades nu hit til staden, förutan hwad staden redan fådt af Ekeby hemmanens ägor. Men emot alla dessa stora friheter skulle dock ingen annan få sättja sig här neder, än allena den, som antingen ägde eller skaffade sig del i Grufwan; emedan staden endast för hennes skul af Konungen war anlagd: Hans Maj:t gaf staden **namnet Sala** af Grufwan,

(b) v. Palmsch. Handskrifter.

(c) Efter mätning och afwägning befinnes Sala Grufwa ligga 60 fot högre än sielfwa staden (cfr. Woll. de Argentifod. Sal. p. 33); hwaraf kommer/ at man här säger: Gå up til grufwan.

(d) Se stadens privil. 31. 36 §. och Konung Gust. Adolphs bref 1627 den 9 April.

Ytterligare sidor, 164-190, med intressant material om Sala finns i Olof Graus bok, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754.

Kyrkorna i Västmanlands län, utgiven av Västmanlands Nyheter 1982:

KRISTINA KYRKA, SALA

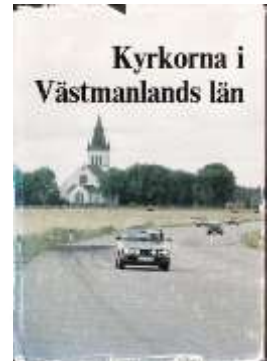
Besvärligheter med tornbygget

Redan tidigt var Sala en icke obetydlig gruvby, som 1584 fick reglerad tomtindelning. Karl IX ämnade bevilja Sala stadsrättigheter, men dessa kom ej förrän 1624.

Den första uppgiften, som ålåg den nya staden var, att bygga en ny kyrka. Tidigare fanns två kyrkor: Sala landsförsamling från 1200- 1300-talet, som i samband med valvslagningen fick muralmålningar av Albertus Pictor, och så ett träkapell vid gruvan.

Staden har väsentligt förskönats genom att man under 1500- och 1600-talen uppdämt sjöar och grävt kanaler för uppfordringsverket vid gruvan. Av Salas många sevärdheter är kyrkan en dominans.

Präster och pastorsexpedition finns på platsen och högmässa hålles klockan 11. Den som vill besöka kyrkan, kan genom att trycka på en knapp få en muntlig beskrivning och även höra kyrkklockorna.

Den renoverade altartavlan, Nattvarden, som änkedrottning Hedvig Eleonora skänkte 1738.

Biskopen sade nej

När salaborna tänkte bygga ett mycket enkelt tempel för att få sin kyrka färdig så fort som möjligt, sade biskopen, Johannes Rudbeckius, ett bestämt nej. (Nämnde biskop står sedan 1923 staty utanför Domkyrkan i Västerås. Milles har gjort den.)

Borgarna enades. Grunden till kyrkan lades 1635, och 1641 stod den färdig. Tornet uppfördes 30 år senare, blåste omkull två gånger under arbetet och en gång skadades det av blixten.

Rosenkyrkan

Entré med vapenhus finns på sydsidan, men huvudentrén är numera genom tornrummet. Kyrkan är enskeppig med höga valv samt en orgelläktare, som går över kyrkans bredd och vilar på dussinet pelare av trä.

Genom dåvarande kyrkoherden, sedermera biskopen i Växjö, Ludvig Lindberg, kom stora förändringar av kyrkans inre att äga rum 1905–1906.

Koret höjdes ett par trappsteg, sidoläktarna togs bort och orgelläktaren ombyggdes, elljus installerades och inredningen målades om. Dessutom dekorerades valven såväl i kyrkan som i sakristian med rosor och blad, vilket givit upphov till att kyrkan kallas "Rosenkyrkan".

Pest och brand

För att undgå pesten, som härjade svårt i Stockholm 1710, bosatte sig kungliga hovet i Sala. Som tack för denna vistelse skänkte änkedrottningen Hedvig Eleonora en ståtlig altartavla till kyrkan. Denna och hela den gamla altarpuppsetsen förstördes sedan vid branden 1736. Endast de två gigantiska änglaskulpturerna blev kvar. De står vid altaret.

Drottning Ulrika Eleonora bidrog till återuppbyggandet och skänkte 1738 den nuvarande altartavlan, målad av

Engelhard Schröder(?). Även ramen bekostades av drottningen. En skicklig hantverkare från Stockholm satte upp tavlan och gjorde den nya altarpuppställningen.

Oljemålningen med de tre vise mannens tillbedjan har skänkts av rådman Emil Ekbom, Sala, död 1950, och vid sidan om hänger en målning föreställande Davids offer, dom har samma mästare som altartavlan. Ett epitafium över släkten Bergenstierna från 1600-talet hänger ovanför sakristidörren, där även fyra porträtt av nämnda släkt är placerade.

På en svarvad träfot står dopredskäppen i form av en åttakantig cuppa av rödaktig gotländsk kalksten med ett dopfat av mässing. Cuppan torde vara samtidigt med kyrkan, men foten är senare.

I kyrkan finns fyra gravhällar över släkterna Bergenstierna, Pihl, Hartzell och Wrangel.

Predikstolar

Vid invigningen av kyrkan fanns endast en provisorisk predikstol, men redan 1645 skänktes medel till förbättring av den, och detta arbete utfördes av predikstolsmakare Strångilsson 1647 — identisk med en mästare Strångesson, som gjort bl a predikstolen i Västermo i Sörmland.

Samme mästare har även gjort den ursprungliga dopfuntsfoten, vilken liksom predikstolen förstördes vid branden. Den nuvarande predikstolen är tillverkad av Jonas Holmin, Västerås och invigdes 1762. På predikstolen står ett vackert timglas från samma tid.

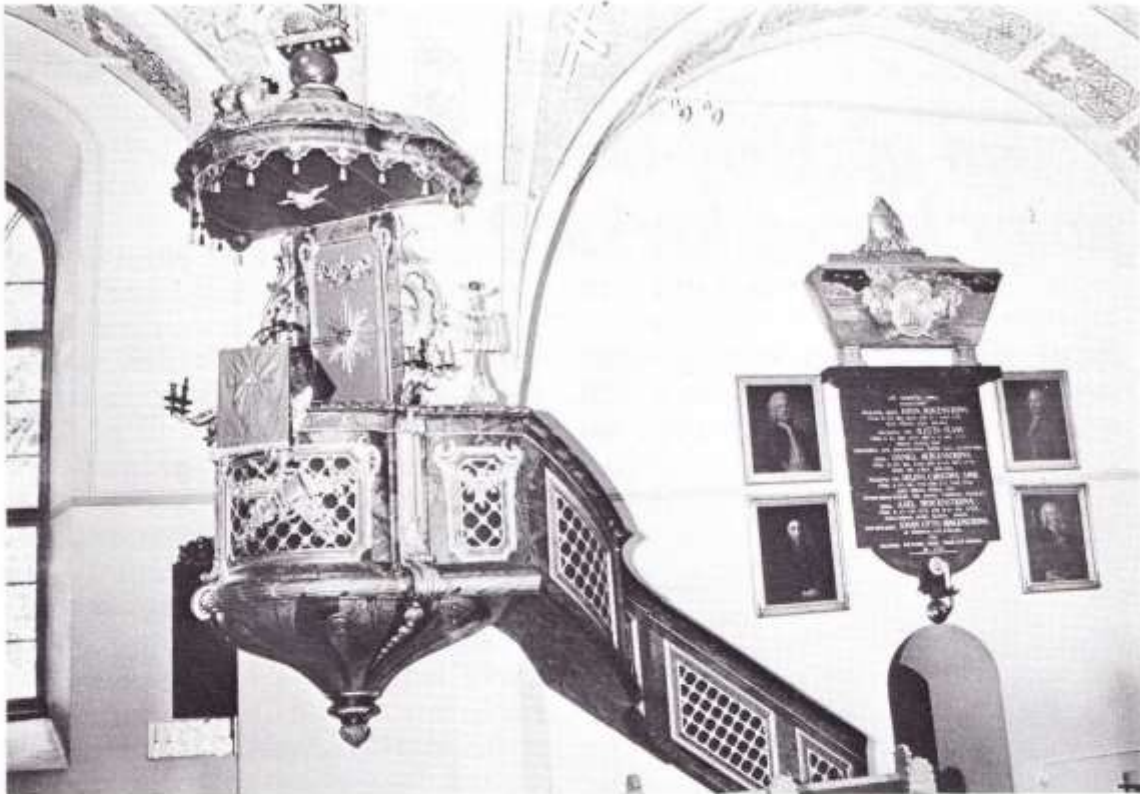
Orglarna

Hur den gamla orgeln såg ut, som Jörgen Orgelbyggare fick i uppdrag att göra till kyrkans invigning, vet man ej, men man vet att orgeln reparerades vid ett par tillfällen, och att man efter branden fick klara sig utan orgel i 20 år.

Fil kand Assar Jansson omtalar i sin skrift "Kristina kyrka i Sala", att 1754 byggde P Strähle och J Gren en ny orgel, och att man vid invigningen 1758 lät ett par sångbegåvade gymnasister från Västerås delta vid invigningen. Fasaderna, som omgav orgeln, är ännu bevarade. Vidare får man veta, att 1906 fick kyrkan en ny orgel, byggd av J

Interiör mot öster.

Den nuvarande predikstolen invigdes 1762.

Magnusson, Göteborg, och att en stämma från den föregående orgeln lämnades kvar. Denna orgel hade 30 stämmor.

1969 invigdes den nuvarande orgeln med 39 register fördelade på tre manualer och pedal. Orgelfirman E Hammar från Hannover i Tyskland har byggt den. En stämma från 1700-talsorgeln samt fasadpiporna har åter blivit ljudande. I dag har kyrkan även en kororgel med sex stämmor och pedal.

Ljusredskapen är många och vackra. Av de kronor, som hänger i kyrkan, är de flesta från 1600-talet, men en del av de mindre är senare, och en av de båda stora med 30 ljusarmar är en 1900-tals kopia av den andra, som är från 1697. Ett 30-tal ljusplåtar i mässing pryder också kyrkan. Samtliga ljusredskap är gåvor.

Silverstaden Salas kyrka har, som sig bör, en rik uppsättning kyrksilver från 1600-talet och framåt. Några få pjäser är köpta, men det mesta är gåvor. En brudkrona i rent guld, besatt med stenar, är gjord av hovjuvelerare Hallberg, Stockholm, och skänkt av apotekare Anton Ljungberg, Sala.

Av det rikhaltiga textilinnehavet må nämnas ett par antependier från 1700-talet, en kollekthåv från 1690. Den är av rött, blekt siden och ornerad med blommor i guld och silver. Från 1700-talet finns fyra kollekthåvar, av vilka en bär en silverplåt med texten: "Gif the Fattige." Av de många mässhakarna är den äldsta från 1823.

Två klockor från 1737 och en från 1841 kallar till gudstjänst eller annat besök i den vackra "Rosenkyrkan".

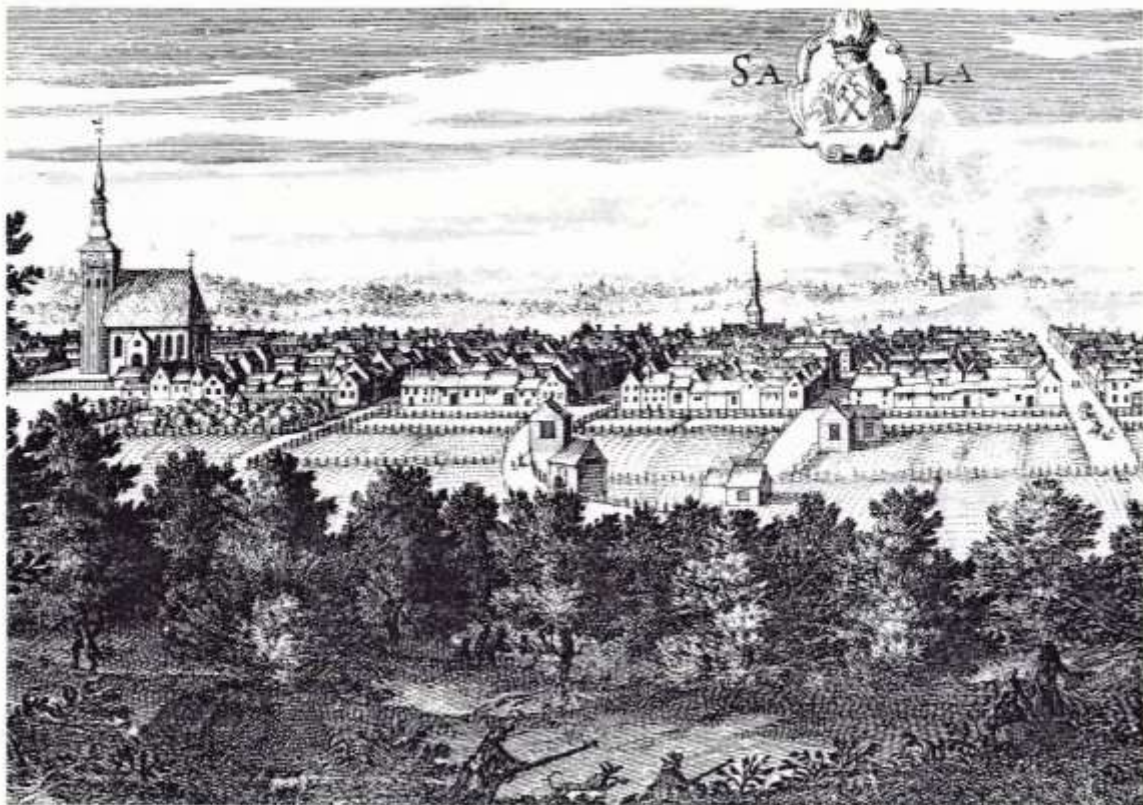
Bonzo Berggren

Gunnar Redelius, *Kristina kyrka*, 1987:

KRISTINA KYRKA I SALA

Gunnar Redelius

SALA FÖRSAMLING

Församlingen har två kyrkor. Äldst är den medeltida sockenkyrkan, belägen ett par kilometer norr om staden. Den är berömd för sina medeltida kalkmålningar. Stadens kyrka är en storslagen skapelse från vår stormaktstid. Kyrkan byggdes 1635–1641. Det var en djärv satsning av kanske ett hundratal borgare i den nygrundade staden. Kyrkan fick namn efter drottning Kristina. Helt nära kyrkan ligger församlingsgården som bär den helige Mikael's namn. Detta helgon finns avbildat på en berömd kalkmålning i sockenkyrkan.

Ursprunget till Sala stad och kyrka är den stora bosättningen på 1500-talet vid silvergruvan. 1552 skrev Gustaf Vasa till biskopen i Västerås och begärde att en ”god

Sala stad på 1600-talet enligt Sveciaverket. Kyrkan och rådhuset är framträdande byggnader i stadsbilden. I bakgrunden syns gruvbyn och gruvkapellet.

Kyrkans portaler är det enda som finns kvar av 1600-talets konstnärliga utsmyckning. Här visas den norra portalen.

lörd" prästman skulle få en tjänst i gruvbyn för att hålla Guds Ord vid makt. Flera präster är kända till namnet från och med 1516, men det är möjligt att dessa också haft tjänst vid någon av sockenkyrkorna Sala och Norrby. 1598 omnämns Mats Olsson som "salemontorum pastor", d v s präst vid Salberget. Han kallades också för "kyrkoherde vid Sala gruva" liksom hans efterträdare. I gruvbyn fanns ett träkapell och en därtill hörande klockstapel. Det var ett fattigt kapell med ett fåtal inventarier. Liksom alla andra kyrkor drabbades även denna av Gustaf Vasas konfiskation på 1540-talet. Kapellet levererade ett ciborium och en liten Mariakrona av silver. På Johan III:s tid begärde byborna kunglig hjälp för att hålla kapellet i stånd. Det fanns också planer på att bygga en kyrka av sten. Dessa tankar återkom på Karl IX:s och Gustaf II Adolf tid.

Den 15 april 1624 utfärdade Gustaf II Adolf privilegiebrev för Sala stad och därmed blev det aktuellt med ett helt nytt kyrkobygge. Det påbörjades 1635, men innan dess hade stadens invånare byggt ett nytt träkapell. Detta var dock helt otillräckligt för stadens befolkning och det var dessutom inte invigt av biskopen. Stadsborna försökte bereda sig plats i Sala sockenkyrka och i Norrby kyrka och detta åstadkom mycken strid. En rymlig och välutrustad kyrka var absolut nödvändig för den nya staden.

KRISTINA KYRKA

Kyrkan har ett imponerande yttre. Det mäktiga tornet med sina dekorativa blindingar talar stormaktstidens språk av tyngd och värdighet. Vi får tänka oss en enormt hög tornspira och ett spänklätt tak på den ursprungliga kyrkan. Mycket litet detaljer från 1600-talet finns bevarade. Kvar finns endast två sandstensportaler. Den södra som leder in till vapenhuset har en sparsam ornamentik i tidens stil. Den är daterad 1637. Den norra portalen har en liknande utformning.

Det mäktiga tornet hade ursprungligen en mycket hög spira. Det blev en symbol för silverstadens privilegierade ställning i riket.

Det är inte känt vem som varit arkitekt eller byggmästare för kyrkan, men det finns många uppgifter om de praktiska bestyren under den tid då kyrkobygget pågick. Som vanligt måste allmogen, i det här fallet borgarna, göra ett stort antal dagsverken. 1637 skulle varje tomtägare vintertid köra fram nio lass gråsten. Följande år åtog sig sju borgare att lämna inackordering åt sexton främlingar som skulle arbeta med kyrkan. Vi kan konstatera att fackmän måste inkallas. Under flera år fick staden skattefrihet och dessutom rättighet att ta en del av fattigmedlen i anspråk. En penninginsamling gjordes bland församlingarna i Norrland.

Våren 1641 var det dags att slå valv i kyrkan. En murmästare hade tillkallats och han lovade att arbetet skulle vara klart till Midsommar. Borgmästaren Johan Olsson skickades till Stockholm för att köpa upp 30.000 tegel.

BYGGNADSHISTORIA

*Sala stads kyrka på 1750-
talet enligt Olof Grau.*

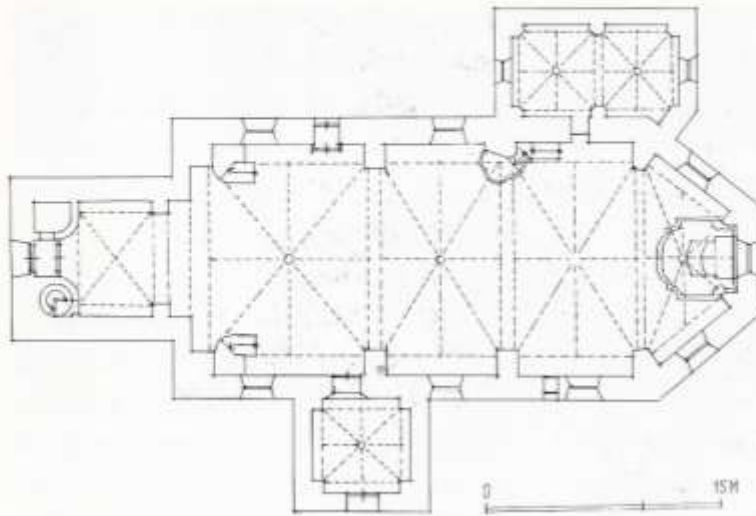

TORNBYGGE

Dessa skulle fraktas med kronans fartyg till Västerås. Där lastade fartygen kanoner. Det är möjligt att förmyndarregeringen var särskilt gynnsamt inställd till Salabor-nas kyrkobygge, eftersom Sala silvergruva sedan gammalt var "rikets klenodium". Kyrkan invigdes den 18 december 1641 på den fjärde söndagen i Advent. Tornet var då murat till full höjd, men torntak och spira saknades.

Tornbygget blev ett långvarigt och mödosamt företag. Ärendet förekommer under flera år i rådhusrättens protokoll. 1667 hade staden tecknat kontrakt med tornresaren Johan Andersson och under kommande vinter skulle virke köras fram. Två år senare var tornspiran fortfarande under byggnad. Två gånger hade den halvfärdiga spiran blåst ned. 1670 var träkonstruktionen färdig och nu gällde det att klä de nedre delarna med kopparplåt. Även detta blev ett långvarigt och dyrbart företag. Ännu 1689 klagade stadens invånare över att tornet endast till hälften var klätt med koppar.

Varför lade man ned så mycket möda och så stora kostnader på en tornbyggnad som uppenbarligen översteg stadens förmåga? – Svaret är prestige eller fåfänga. Det var en allmän föreställning att den som byggde högst

Kyrkan byggdes 1635–1641. Planen är typisk för sin tid. Kraftigt torn, stor sakristia och ett tresidigt kor.

fick det högsta anseendet. Vi kan antaga att Salaborna ville skryta med sin silvergruva och framhålla stadens betydelse och särställning i riket. I början möttes borgarna av viss förståelse från rikets ledning. Det framgår av en storslagen hjälp från Kungl. Maj:t.

År 1736 drabbades Sala av en brandkatastrof. Större delen av staden blev lågornas rov. Kyrktaket antändes och tornspiran störtade brinnande ner, krossade valven och "således i en minut itände allt" enligt dåvarande kyrkoherdens berättelse. En heljuten skapelse från vår svenska stormaktstid, ett rikt dekorerat kyrkorum var förlorat. Efter kort tid påbörjades en återuppbyggnad och efter tre år kunde kyrkan på nytt tagas i bruk. Intressant är att den nya inredningen var blåmålad. En sådan interiör kan man ännu se i Kristine kyrka i Falun. En ny tornhuv blev färdig 1749. Den är sannolikt ritad av konstmästaren vid silvergruvan, Lars Larsson Steinholz. Sala bergslag skänkte år 1750 ett tornur till kyrkan. Det fungerade ända till slutet av 1800-talet. Ett nytt verk gjordes av firman Lindroth i Stockholm år 1900. Det ersattes 1970 av det nuvarande elektriska uret av firma Westerstrand. Tornavsatsens järnstaket skänktes 1750 av friherre de Geer på Löfsta bruk.

STADSBRAND 1736

RESTAURERING

På 1880-talet genomgick kyrkan en omfattande restaurering. De gamla bänkarna ersattes med öppna bänkar och interiören målades vit enligt rådande smak. Kyrkan fick nya portar i söder och i väster. Vid en restaurering 1905–06 gjordes många tekniska förbättringar. Kyrkan fick centralvärme och elektriskt ljus. Interiören förnyades. Två stora sidoläktare togs bort och valven dekorerades med rosenband i friska färger. Rosen är ett stilistiskt motiv i den stil som hos oss kallas Jugend. Den var högsta mode på 1910-talet och tillämpades mest på profana byggnader. Jugenddekor är mycket sällsynt i en kyrkobyggnad. Kristina kyrka är i detta avseende av stort konsthistoriskt intresse. Dessutom är dekoren tekniskt och konstnärligt av hög kvalitet. Kyrkan gör skäl för det vackra och poetiska namnet "Rosenkyrkan".

ALTARE

Altartavlan föreställer Jesus och de tolv apostlarna vid den sista måltiden. Det är en dramatisk framställning, möjligen enligt Johannes evangelium. Jesus säger: "Nu är Människosonen förhärligad, och Gud är förhärligad i honom". Tavlan skänktes av drottning Ulrika Eleonora 1738. Antagligen är den gjord av hovmålaren Georg Engelhardt Schröder. Den är väl förenlig med den barockstil som han tillämpade i sitt religiösa måleri. Samma motiv finns i Drottningholms slottskapell. Ramen är mycket påkostad. En skicklig hantverkare sändes upp ifrån Stockholm för att montera det hela. De flankerande änglarna tillhör en äldre altarpuppasats som skänktes av änkedrottningen Hedvig Eleonora och hennes livmedikus Kaspar Schmidt. 1710–1711 bodde det kungliga hovet i Sala för att undkomma pesten som rasade i Stockholm. Det är anledningen till den stor slagna donationen. Änglarna räddades vid branden 1736 men resten av inredningen blev lågornas rov. De är gjorda av en elev till Burchardt Precht. Hans namn är Daniel Kortz. Ett fåtal verk av denne mästare är kända med säkerhet. Altarpuppasatsen i Sala är hans sista och kanske största verk, daterad 1714.

Interiören är präglad av den stora restaureringen 1905–1906. Predikstolen är ett verk av Jonas Holmin i Västerås 1762.

*Kopia av äldre altartavla,
gjord 1738 av Georg
Engelhardt Schröder.*

*Den nuvarande altartav-
lan är en gåva av drott-
ning Ulrika Eleonora.
De flankerande änglarna
är mästerverk av den
Karolinska tidens bild-
huggare Daniel Kortz.*

Altarbordet och altarringen är gjorda 1767 efter ritningar av konstmästaren vid silververket, Daniel Steinholtz. Arbetet utfördes av salasnickaren Abraham Morin.

På södra långhusväggen hänger en kopia av den gamla altartavlan som förstördes vid branden 1736. Motivet är unikt. Tavlan föreställer "Davids offer" enligt 2 Sam. 24. Herren har låtit pesten komma i Israel. Konung David fick befallning av profeten Gad att bygga ett altare åt Herren. Där offrade han brännoffer och tackoffer. "Och Herren lyssnade till landets bön, och hemsökelsen upphörde bland Israel". – Tavlan är gjord 1738 av hovmålaren Georg Engelhardt Schröder. På ett gripande sätt har den kungliga familjen velat bevara minnet av den högstes beskydd under en svår och plågsam tid för land och folk. Ett annat minne av kunglig givmildhet är fem raka barockstolar som står framme i koret. De har tillhört drottningen. På undersidan finns hennes initialer ER (Eleonora Regina).

Dopfunten har en skål av öländsk kalksten som bär tydliga spår av omild behandling. Av stilen att döma är den gjord på 1600-talet. Det synes vara kyrkans ursprungliga dopfunt som överlevt den ödesdigra branden. Det har däremot inte foten gjort. Den nuvarande är en bastant ersättning i trä, troligen gjord 1905–1906. – Ursprungligen var dopfunten omgiven av ett rikt snidat gallerverk. Predikstolens mästare arbetade med detta i fyra år. Det blev färdigt 1662.

Kyrkans gamla predikstol är endast känd genom uppgifter i räkenskaperna. 1645 donerades pengar till förbättringar av en enklare predikstol. Arbetet gjordes av predikstolsmakaren Lars Strångesson. En predikstol av hans hand finns i Västermo kyrka i Södermanland. Kristina kyrkas predikstol blev färdig 1647. Vid kyrkans brand blev den helt och hållet spolierad. Därefter fick man nöja sig med ett provisorium under åtskilliga år. Den nuvarande predikstolen gjordes 1762 av bildhuggare Jonas Holmin i Västerås. Den ursprungliga karaktären är bevarad.

Kyrkan har ett stort antal ljuskronor och lampetter. Dessa har noggrant beskrivits av kyrkans tidigare skildrare, Assar Jansson. Det finns all anledning att delvis citera hans framställning: "I koret hänger en ljuskrona med 16 ljus fördelade på två kretsar krönt av en harnesklädd krigare. Den anskaffades 1653 för medel som

LJUSREDSKAP

*Vägglampett från 1600-
talet i koret.*

skänkts av borgmästare Johan Olofsson i testamente efter hans hustru Susanna. Johan Olofsson var född i Danmark 1582 och tjänstgjorde som slotts- och länsfogde på olika håll i Danmark, tills han 1615 kom i svensk tjänst hos riksrådet Claes Bielke. Han utnämndes 1624 till borgmästare i Norrtälje och 1627 till lagläsare i Väster-Dalarna och Järnbergslagen. År 1632 blev han borgmästare i Sala och torde ha varit den förste som i verkligheten tjänstgjorde som borgmästare här. Han utförde ett ytterst betydelsefullt arbete i samband med stadens uppbyggnad och första utveckling. Han avgick 1656 och dog året därpå.”

I mittgången hänger två stora kronor om 30 ljusarmar i tre kretsar. Armarna har blommor och prydnadsspiror till dekor och kronorna är krönte av en kvinnofigur som bär fana. Den nedersta, som hänger mitt för predikstolen, är skänkt till kyrkan på Mikaelidagen 1697, då rådmannen och bergslagskassören Mattias Sahlströms hustru Katarina Malmström begravdes. Kronan har sedan dess hängt på samma plats. Bergslagskassör Sahlström blev bokhållare vid silververket i Sala 1686 efter sin styvfar, utnämndes strax efter till bergslagskassör och fick 1703 titeln brukskamrer.” – I kyrkan finns en kopia av hans krona. Den skänktes till församlingen vid den stora restaureringen 1905–1906.

”Under orgelläktaren hänger en liten sexarmad ljuskrona av 1700-talstyp skänkt av en fru Hellberg i slutet av 1800-talet och bakom läktaren en krona med åtta armar, vilken anskaffades till kyrkan strax efter den stora branden 1736. Slutligen är en 16 armars krona placerad över orgelläktaren. Denna krona är också anskaffad i slutet av 1800-talet.”

Kyrkan har ett stort antal lampetter och ljusarmar. Många anskaffades 1905–1906. På en pelare hänger ”en lampett av mässing med oval väggplåt med musselformat överstycke och två huvuden i profil inom lagerkran-sar. Denna lampett är skänkt till kyrkan omkring år 1700 av fru Christina Malm, änka efter borgmästaren Leonard Horneman (borgmästare i Sala 1665–1685). –

På pelare vid södra långhusväggen hänger två par mäsingslampetter, varav ett par har pip och det andra paret två ljusarmar. Dessa är anskaffade till kyrkan tämligen snart efter branden och åtminstone ett par av dem har förfärdigats av klockgjutaren Isak Rockman i Sala 1742.

Ovanför ingången till sakristian finns ett epitafium över medlemmar av släkten Bergenstierna. Assar Jansson skriver om detta minnesmärke följande: "Släkten Bergenstierna härstammar från en tysk jurist som kom

*I koret finns en minnes-
tavla över medlemmar
av ätten Bergenstierna.
Den flankeras av por-
trätt. Två av dessa före-
ställer kyrkoherdar.
Flera finns i församlings-
gården.*

till Sverige år 1620 med drottning Maria Eleonoras hovstat och som sedemera blev borgmästare i Nyköping. Dennes sonson Johan Berg adlades Bergenstierna blev bergsråd och är den som nämnes först på epitafiet. Hans första hustru Aletta Plaan, som också ligger begravnen i kyrkan, var dotter till en assessor i Stockholm. Deras äldsta son hette Daniel Bergenstierna och blev borgmästare och chef för silververket i Sala. Han var en driftig och klok gruvchef, som arbetade upp gruvan ur det förfall den råkat i under början av 1700-talet. När staden brann utförde han ett utomordentligt gott arbete för att lindra nöden bland bergsmännen. År 1761 måste han ta tjänstledigt på grund av sjukdom och dog på Väsby kungsgård 1773.”

”Axel, den andre sonen till bergsrådet Johan Bergenstierna blev överdirektör och chef för kontrollverket, vilket hade hand om proberingen och stämplingen av de guld-, silver- och tennarbeten, som tillverkades inom landet. Den tredje sonen var hovjunkaren Johan Otto Bergenstierna, som lät sätta upp epitafiet.”

PORTRÄTT

”Vid epitafiet hänger fyra oljemålade porträtt. De två översta föreställer Johan och Daniel Bergenstierna (se ovan). De två nedersta avbildar till vänster kyrkoherden i Sala kontraktsprosten Mathias Ramzelius och till höger kyrkoherden i Sala överhovpredikanten Carl Magnus Wrangel.”

”Wrangel var kaptensson från Möklinta, en grannsocken till Sala, studerade i Tyskland, blev teol. d:r i Göttingen 1757, prästvigdes i Sverige året därpå och utnämndes samma år till hovpredikant samt kyrkoherde i Wicacoa och prost över de svenska församlingarna i Amerika. Där uträttade han ett synnerligen gott arbete och återvände till Sverige först 1768. Han blev överhovpredikant 1771 och var en av stiftarna av samfundet Pro fide et christianismo. Kyrkoherde i Sala blev han 1772. Wrangel var mycket intresserad för folkbildningen och redan i Amerika ivrade han för skolväsendet. Han utarbetade en skolstadga för de svensk-amerikanska församlingarna, som var föredömlig, och i Sala grundade han

en fond för folkundervisningen, vilket kom att få stor betydelse. Han stod den pietistiska rörelsen nära, varom hans skolstadga vittnar. Hans anseende var mycket stort och han räknades som en av sin tids främste vältalare. Han dog 1786.”

En besökare i kyrkan kan inte undgå att bli imponerad av den praktfulla orgelfasaden från år 1758. Den tidens orgelverk var byggt av Peter Strähle och Jonas Gren, som hade en omfattande verksamhet i stiftet. I samband med en reparation år 1840 utsmyckades fasaden med förgyllda ornament. Dessa gjordes av bildhuggaren Axel Magnus Fahlerantz. Vid restaureringen 1905–1906 ersattes orgelverket med ett nytt, byggt av J Magnusson

Den praktfulla orgelfasaden tillhör ett verk av Peter Strähle och Jonas Gren, färdigt 1758. En stämma finns bevarad.

ORGEL

i Göteborg. En stämma från den gamla orgeln lämnades kvar. I fråga om material och hantverk var denna orgel av mycket hög klass. Den nuvarande orgeln invigdes i december 1969. Den har 39 stämmor fördelade på tre manualer och pedal. En stämma från 1700-talsorgeln är fortfarande bevarad. Det gäller också fasadpiporna som numera är ljudande. Verket har karaktär av barockorgel med inslag av romantiska stämmor. Det är byggt av Emil Hammer i Hannover.

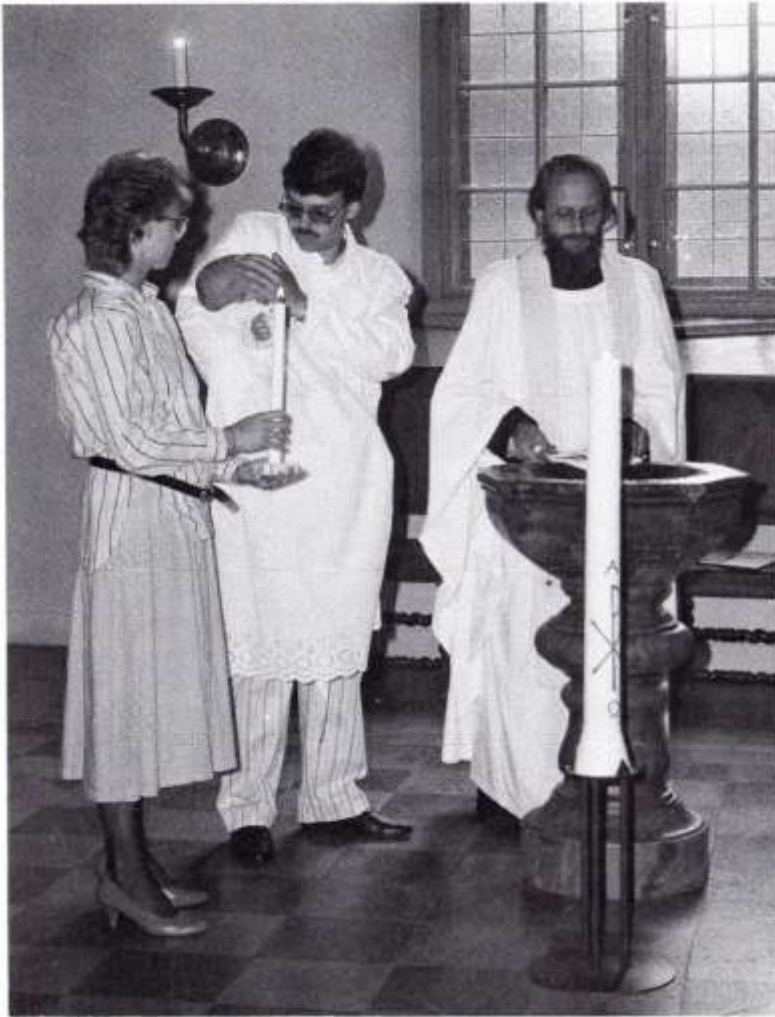
ÄLDRE ORGEL

Kyrkans första orgel finns omnämnd i arkivaliska handlingar. Ett litet orgelverk inköptes från Västerås 1638 men det var otillräckligt för det stora kyrkorummet. I Sala fanns en tysk orgelbyggare som hette Gregorius Spette. Han omtalas också som orgelmakare Jörgen på Salberget. Han fick i uppdrag att bygga en orgel. Under många år höll han på med detta arbete. Det blev färdigt 1648. Han tycks ha varit en mångkunnig man. Altaruppsatsen i högkoret var av allt att döma också hans verk.

SAKRISTIA

Sakristian är ett jämförelsevis stort rum med två valv. Det fick sin nuvarande utformning vid en restaurering 1949 efter förslag av arkitekten Erik Fant, sonson till kyrkoherden i Sala, Johan Erik Fant (1853–1869).

På den östra väggen hänger flera intressanta porträtt. Ett föreställer den s k riksprosten greve Fredrik Bogislaus von Schwerin, kyrkoherde i Sala 1788–1834. Vi citerar Assar Jansson: "Han var född i Stralsund år 1764, studerade vid militärakademin i Berlin 1777–1780, blev hovman hos Gustaf III, inskrevs vid Uppsala universitet som teol. stud. 1765 och fick avsked ur militärtjänsten samma år, varpå han följande år prästvigdes och utnämndes till hovpredikant. Han fortsatte sina teologiska studier i Tyskland och blev fil. magister i Göttingen 1787. År 1788 utnämndes han utom förslaget till kyrkoherde i Sala och till fältprost. Han medföljde Gustaf III till Finland men lämnade av okänd anledning armén. Återkommen till Sala bosatte han sig i socknens prästgård som han helt och hållet nybyggde. Mangårdsbyggnaden är ritad av slottsarkitekten Carl Chr. Gjør-

Dopfuntens skäl är från 1600-talet. Den moderna golvstaken med ett tänd ljus symboliserar Kristus – "Jag är världens ljus"... Den nydöpte får del av ljuset.

well. Från och med 1812 bevistade han alla riksdagar och var en av ledarna för den tidigare oppositionen mot Karl XIV Johan samt en framstående finansexpert och fullmäktig i Riksens ständers bank fr o m år 1823. Han dog i Stockholm under pågående riksdag år 1834."

"På samma vägg hänger en porträttmedaljong av löjtnant Wilhelm von Schwerin. Det är en replik av den medaljong, som finnes å minnesstenen över honom vid Tärna folkhögskola, och som utförts av Fredrik Lindström. Repliken har skänkts av landsfiskal Gråberg." Wilhelm von Schwerin "var född 1792 och deltog som underlöjtnant vid Svea artilleriregemente i 1808 års finska krig. Han sårades svårt i slaget vid Oravais och avled

En idealiserad porträttbild av löjtnant Wilhelm von Schwerin, son till den s k riksprosten i Sala. Löjtnanten blev dödligt sårad i slaget vid Oravais.

av sina sår två veckor senare i Kalajoki. Han har besjungsits av Runeberg i "Fänrik Ståls sägner". – Hans värja fanns förr i sakristian. Numera förvaras den i församlingshemmet."

"I kyrkan hänger dessutom ett porträtt av kyrkoherden i Sala, kontraktsprosten Mattias Ramzelius. Han var född i Ramsberg 1679 och prästvigdes år 1705 samt blev syssloman vid domkyrkan 1707. År 1720 valdes han till kyrkoherde i Grytnäs och Avesta, för att år 1746 utnämnas till kyrkoherde i Sala och tillika kontraktsprost. Här tjänstgjorde han till sin död år 1768." I rummet finns också ett porträtt av Ludvig Lindberg, som var kyrkoherde i Sala 1894–1906. Han blev senare biskop i Växjö.

Här som i många andra kyrkor finns Gustaf III:s tal till Rikens ständer den 21 augusti 1772. Mindre vanligt är den nye konungens tal till Riksdagen den 27 november

Sakristian är ett jämförelsevis stort rum med två valv. – Kyrkvårdarna skriver in söndagens kollekt.

1817. Båda har förgyllda ramar. En stor femarmad ljusstake har en skylt med krigiska emblem och en inskription som visar att den är skänkt av den kunglige styckgjutaren Gerhardt Meyer år 1705. På den västra väggen finns en madonnabild i stenmosaik av konstnären Acke Hugo Malmeström, gjord 1951–54.

SILVER

Kyrkans kalk är ett arv från kapellet vid silvergruvan. Den skänktes 1618 av bergmästare Johan Grönwaldt. Han var enligt Assar Jansson "kunglig fogde vid Salberget 1610–1619, då han tillsammans med några kompanjoner arrenderade dels skatteuppbörden från Väsby län dels hela silvergruvan. Han blev bergmästare 1613 och uppges ha handhaft rättskipningen i Sala, medan staden byggdes och innan privilegiebrevet utfärdades. Han dog 1623." – Kuppen förstörades 1731 av Salamästaren Erik Granroth. Kyrkans äldsta patén inköptes 1638.

I kyrkans ägo finns en mycket ovanlig och intressant silverpjäs. Det är en pokal med skaft och bägare i snidat elfenben med omfattningar av silver. Den är gjord av Isac Lotter, som var mästare i Augsburg 1638–1652. Denna pokal är en verklig dyrgrip i kyrkans rika samling av silver. Den skänktes av regementsskrivare Daniels-son. Han var skrivare vid Bergsregementet 1656 och blev transporterad till Västmanlands regemente 1663. I inventariet 1672 omnämns han som regementsauditören Uhrlander. Han dog 1667.

Kyrkan har två paténer av senare datum. En är skänkt 1952 av Sala kyrkobrödrakår. Den andra är gjord 1977 och skänkt av församlingshemskretsen, Johannisbäcks syförening och Missionssyföreningen. Tillägg gjordes av församlingen.

Kyrkan har två sockenbudstyg, båda gjorda av Erik Granroth i Sala 1730. Båda har en vinflaska inbyggd i foten. En oblatask skänktes 1961 av fru Anna Hellberg. Det är ett arbete i barockstil från 1688. En annan oblatask är skänkt av en okänd person 1753. Det är ett fili-gransarbete utan stämplat, av stilen att döma tillverkat i Sydeuropa.

Kyrkan har en praktfull silverbägare med omfattning av elfenben, tillverkad i Augsburg. En vinkanna är gjord i Lübeck av en okänd mästare.

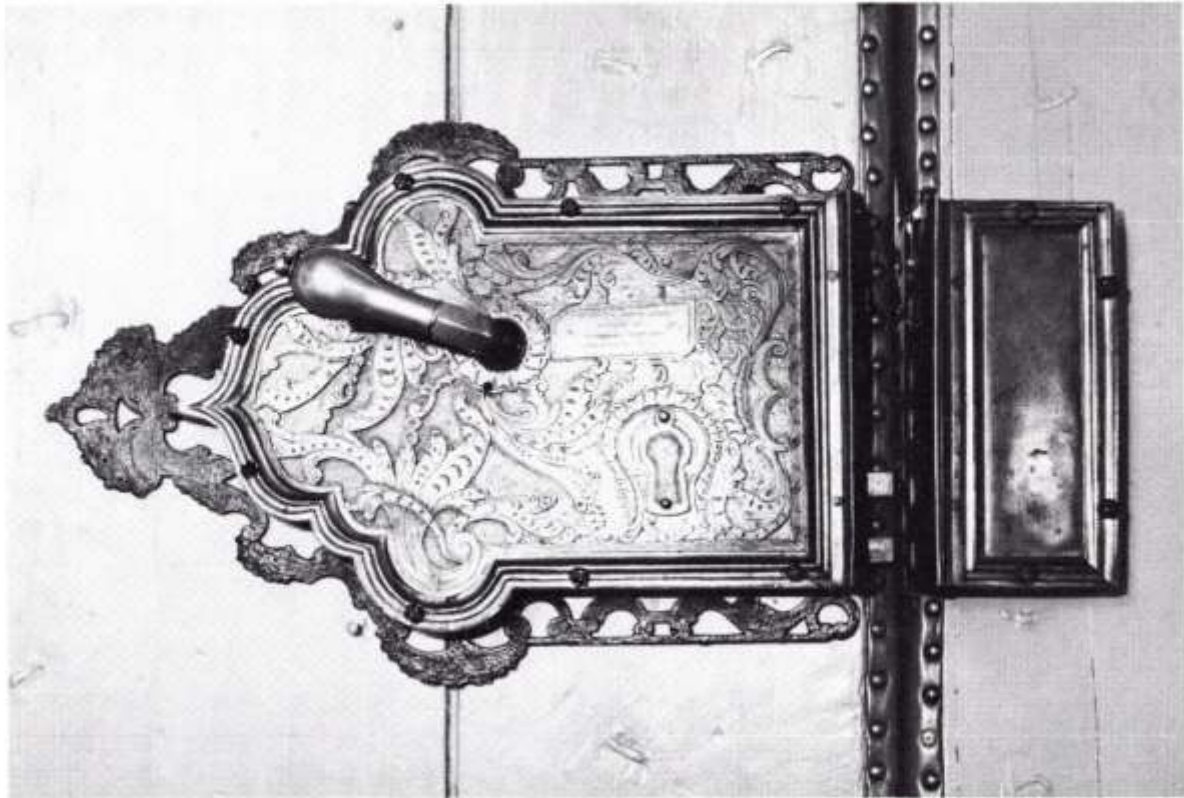

En vinkanna är av stort intresse. Den är tillverkad i Lübeck, troligen i slutet av 1500-talet och skänkt 1677 i testamente efter rådmannen och kyrkvärden Erik Ers-son och hans hustru Helena Larsdotter. Dessutom finns två päronformade kannor. En fick sin form 1772 av Mag-

nus Hultgren i Sala. Den innehåller delar av en äldre kanna, donerad till gruvkyrkan 1623. Den andra kannan gjordes 1834 av Stockholmsmästaren Gustaf Möllenberg. I denna kanna ingår silver från två gamla ljusstakar och en dopskål som skänktes 1715 av Gustaf Funk och hans hustru Christina Cronström. Gustaf Funk var bergmästare i Sala 1699–1710. Han blev därefter lagman i Bohuslän och landshövding i Värmland. Makarna skänkte ljusstakarna till "evärderlig åminnelse av den gudomliga kärlek de haft till detta Guds hus och gudstjänsten, när de vistades här och till testamente efter sin saliga dotter som ligger begravnen här".

En dopskål av silver anskaffades 1899. Mästare är A G Sundberg i Västerås. Kyrkans brudkrona skänktes 1930 av apotekare Anton Ljungberg. Den är gjord av C G Hallberg i Stockholm. Ett altarkrucifix skänktes 1941 av guldsmed R Johannesson. Det var en gåva till kyrkans 300-årsjubileum. Vid samma tillfälle skänktes två invändigt förgyllda vaser av Salasilver, en gåva av apotekare Elof Lindskog. 1943 donerades två ljusstakar med svängda armar. Det var en gåva till minne av kontraktsprosten M Magnelis 75-årsdag. De är tillverkade 1939 av C G Hallberg i Stockholm. Två ljusstakar skänktes 1969 av fru Dagny Funk och sex stakar 1972 av Karin och Bo Cederberg. Här som i andra kyrkor är många silverpjäser vittnesbörd om enskilda människors kärlek till sin kyrka.

Kyrkan har en rik uppsättning textilier. Det finns anledning att citera Assar Janssons utförliga beskrivning från 1971: "Antependier: Av stormönstrad sammetsbrokad med lodräta ränder i grönt och rött med fransar i olikfärgat silke. En av dessa har knutna tofsar och imiterar ett altarbrun. Tidigare fanns en inskription av bokstäver och siffror i silver "INRI 1724". Antependiet har skänkts till kyrkan 1724 av "madame Zenia", antingen änkan efter eller dotter till borgmästaren i Sala Per Hansson Zenius, som var borgmästare 1658–1682. Sistnämnda år blev han avsatt. Han dog 1695.

– Av svart sammet med kors, törnekrona och palmkvist i applikation och silverbroderi. Antependiet skänktes till kyrkan 1738 av kammarfröken hos drottningen fröken von Düben jämte en svart mässhake i samband med drottningens gåva av altartavlan.

– Av röd sammet med mönstrat kantband och frans i silver. I mitten finns kors och korslagda kvistar i guldbroderi. Antependiet bär året ”1803”. Detta antependium bekostades av kyrkokassan och förfärdigades av rådmannen Jacob Godenius hustru Lovisa Broman.

– Av rött kläde med broderi och applikationer i flera färger, i mitten kors och lamm. Det är en gåva till kyrkan i samband med restaureringen 1905–1906.

– Av vit sidendamast med två applicerade bårder i rött med silverbroderier. Det är en gåva till kyrkan av kyrkliga ungdomskretsen. Av grönt ylle, skänkt till kyrkan 1:a söndagen i advent 1933, liksom av kyrkliga ungdomskretsen.

I södra dörren finns ett rikt bearbetat kammarlås, skänkt 1787 av en ålderman Nordgren i Stockholm.

– Av violett ylle med två olivkvistar och två törnegrenar på båda sidor om "INRI" broderat i tråd av Salasilver. Antependiet tillsammans med två mässhakar i samma färg skänktes till kyrkan 1949.

Mässhakar: En av svart sammet med kantband i silver. Å ryggstycket kors av mönstrat silverband, å bröststycket "IHS". Mässhaken skänkt av fröken von Düben. Den renoverades omkring 1920.

– 2 st, av röd sammet med kantband av silver. Å ryggstycket kors med blommor och å bröststycket lamm, korsfana, ax och vinrankor. Mässhakarna skänktes tillsammans med det röda antependiet till kyrkan vid dess återinvigning år 1906 av en församlingsbo, som ville vara okänd.

– 2 st, av vitt siden i granatäpplemönster. Å ryggstycket rött kors i applikation. De är ritade och utförda på Libraria (Agda Österberg). Å fodret finns följande inskription: "Skänkt till Sala stads kyrka adventssöndagen 1931 av Matilda Holmgren".

– 2 st, av grönt siden, skänkta till kyrkan vid dess 300-årsjubileum den 21 december 1941 (Libraria, Märta Gahn).

– 2 st, violetta, den ena med Sala stads vapen, den andra med Västmanlands vapen å bröststycket. Kors i applikation å bådass ryggstycke, den ena med kalk den andra med krona. Broderiet utfört med tråd av Salasilver. Såväl dessa mässhakar som det violetta antependiet jämte stola och predikstolskläde är ritat och utfört av Libraria (Märta Gahn). De skänktes till kyrkan av församlingshemskretsen 1949, då kontraktsprosten Nils Kebon installerades som kyrkoherde i Sala."

Kyrkan har några äldre kalkkläden och flera nyare i de liturgiska färgerna. Vidare ett antal kollekthåvar. Två äldre av röd sammet har frans och band i guld. Det finns också två av blå sammet. Den ena har en plåt med inskriptionen "Gif the Fattige". Två håvar är gjorda av svart sammet. Alla dessa håvar är från 1700-talet. En ännu äldre håv härstammar från 1600-talet. Den är gjord

av rött blekt siden som är dekorerat med paljetter och blommor av flerfärgat siden.

I tornet hänger tre klockor. Lillklockan är gjuten 1841 i Stockholm av Fredrik Seipel och J G Liljendahl. Den bär följande manande vers: "Här, Gud ännu sin nåd Dig bjuder! – Se templets portar öppna sig! – Kanske härnäst, när Klåckan ljuder, – Upplåtes Grafwens port för dig. – Du går ej mer Herrans Hus: – Ditt rum bereds i Jordens Grus."

KLOCKOR

Ett helt annat budskap finns på storklockan från 1737. Den förmedlar stämningarna från brandkatastrofen: "När Herrans Huus med Sahla brann – Sen swanesången min war spelad – Nu som en Phoenix står jag op – Uhr askan, Och min delte krop – är åter samman smält och helad. – Wår dyra Kung och Drottningns nåd – Hårtill wettat gifwa råd – At jag Gudz lof får åter klinga. – Gud låte mig ej kimba mer – så länge Sahla-solen ser – och ej till skräck och tårar ringa – Men kalla folket till Gudz huus – at de wid Ordets sanna lius – I Glädje sig få vederqvecka – at Gud när Domelåckan går – och alt i liusan låga står – Til ewig glädie Them må wecka."

Mellanklockan från 1737 ger också ett prov på tidens fromma tankar: "Kom alt hwad Siäl och Hierta har – at lofwa Gud och redo war – att höra lyda tro Hans Ord – at spisa wid Hans Helga Bord. – När jag Ehr kallar med mitt Liud – så tencker troligt uppå Gud – och kommer up i Herrans Huus – åt Ehr må upgå Lifzens Lius."

Genom arkivaliska uppgifter känner vi kyrkans äldre klockor. Den första storklockan var färdig 1670, gjuten av den kände mästaren Georg Putensen i Stockholm. Den var dekorerad med en bild av Gustaf II Adolf och riksvapnet. Klockan hade en latinsk inskription med följande betydelse: "Konung Gustaf Adolf, född i Stockholm 1594 den 9 december, krönt i Uppsala 1617 den 22 oktober, mötte döden i Tyskland under strid för den kristna tron den 6 november. Begravd 1634". Inuti klockan fanns följande inskrift: "Under prästerskapets tillsyn av Jacob Chytraeus, som var född i Skottland och

nu är pastor i Tuna, göts denna klocka i Stockholm till prydnad för kyrkan i Sala år 1639". Högre upp i klockan stod: "Psalm 95, v. 1".

Den andra klockan i ordningen hade en inskription på den övre ringen: "Ära vare Gud i höjden" och nedanför fanns en bild av drottning Kristina jämte riksvapnet och året 1649 jämte åtskilliga namn. En tredje klocka göts 1654.

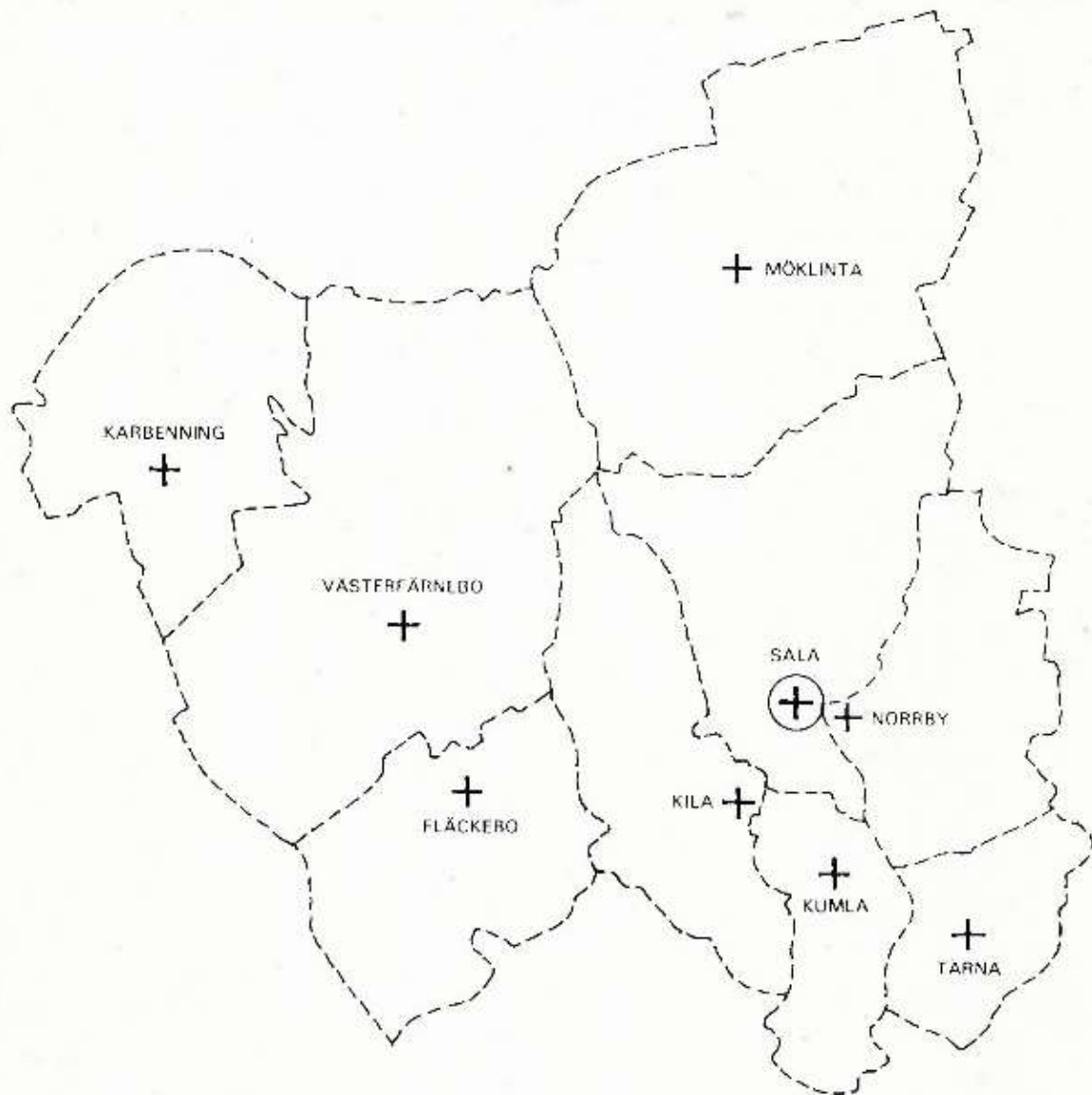
LITTERATUR

Följande arbeten ligger till grund för denna kyrkoberivning: Assar Jansson, *Ur Sala gruvbys historia*, i: Västmanlands Fornminnesförenings Årsskrift XLIV, 1962. – Densamme, *Kristina kyrka i Sala. En orientering*, 1971. – En omfattande arkivalisk forskning har gjorts av P Norberg, *Ur Sala stads kyrkas historia*, i: Salabygdens Fornminnesförenings Årsbok 1954.

Författare och redaktör: Arkitekt SAR, fil dr Gunnar Redelius, Stockholm. Bilder: Foto s 19 av Norlings foto, Sala, övriga bilder och planritning av förf.

I denna serie av kyrkoberivningar har tidigare utgivits 20 nummer, nämligen följande: Lundby kyrka (Gunnar Redelius), Fläckebo kyrka (Gunnar Redelius), Ängsö kyrka (Åke Nisbeth), Romfartuna kyrka (Gerd Edgren), Köpings kyrka (Ingalill Pegelow), Irsta kyrka (Anna-Lisa Östberg), Hubbo kyrka (Gunnar Redelius), Kärrbo kyrka (Barbro Flodin), Skultuna kyrka (Ralph Edenheim), Björksta kyrka (Harald Wejryd), Harakers kyrka (Barbro Flodin), Dingtuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Norrbärke kyrka (Hakon Ahlberg), Rytterne kyrka (Carl Gustaf Sandberg), Lillhärads kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Lindesbergs kyrka (Bonzo Berggren), Stora Kopparbergs kyrka (Gunnar Redelius), Ludvika kyrka (Gunnar Redelius), Tillberga kyrka (Gunnar Redelius), Kungsåra kyrka (Gunnar Redelius).

21. Västerås Barkarö kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 22. Badelunda kyrka (Bonzo Berggren), 23. Vika kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 24. Rättviks kyrka (Sune Garmo), 25. Törtuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 26. Tärna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 27. Skerike kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 28. Västerfärnebo kyrka (Sven Lannergård), 29. Karbennings kyrka (David Nordgren), 30. Söderbärke kyrka (Hakon Ahlberg).

Nr 31 Utgiven av Västerås Stifts Kyrkoberskrivningskommitté

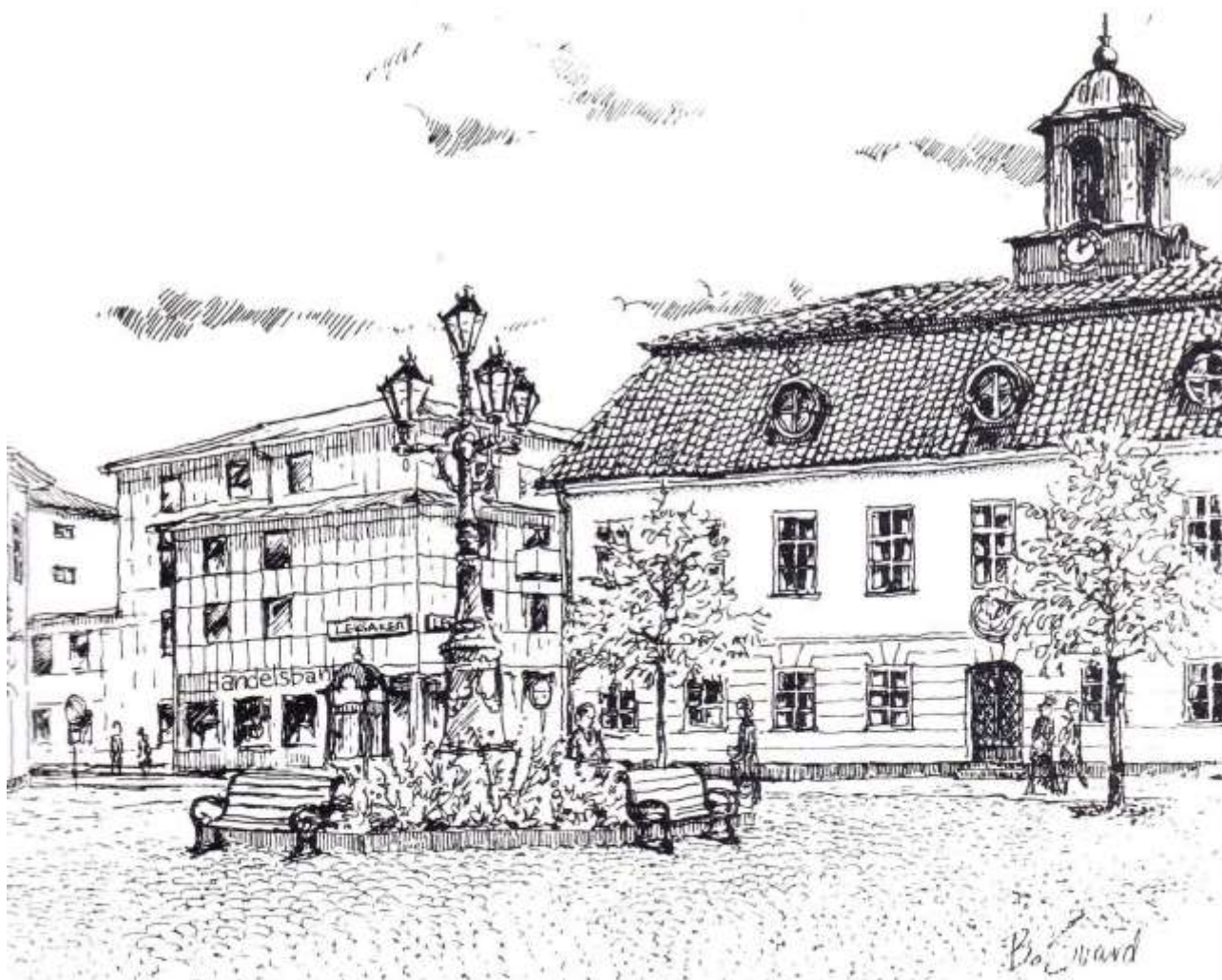
VÄSTERÅS TRYCKERI AB HUNDEN 1987

Även på Svenska Kyrkans hemsida [Kyrkor i Västmanland](#) finns en beskrivning.

Du kan också gå till Sveriges Släktforskarförbunds hemsida *Gravstensinventeringen*, <http://grav.rotter.se/>, där du kan söka information och bilder på gravstenar.

Jan-Erik Eriksson och Bo Svärd, *Lättläst historia om Sala*, 2011:

Lättläst historia om SALA

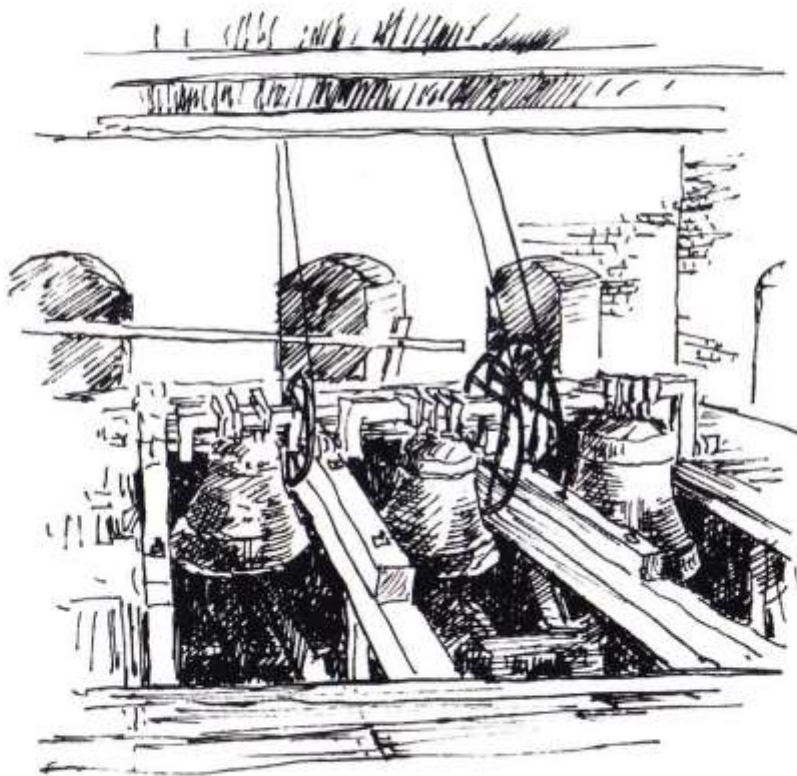
Jan-Erik Eriksson
Illustrationer Bo Svärd

Kristina kyrka

När kapellet vid gruvan inte längre ansågs lämpligt som gudstjänstlokal för det nya Salas innevånare behövde man en ny kyrka.

Det bestämdes att Oxbacken i ett av stadens hörn var rätta platsen för den nya kyrkan.

Den 16 juli 1635 lades första grundstenen. Sex år därefter, de fjärde adventssöndagen 1641 invigdes kyrkan. Till den regerande drottningens ära döptes helgedomen till Kristina kyrka.

Vid den här tidpunkten byggdes inget torn.
Salaborna fick nöja sig med klockringning från
den stapel som tidigare hade stått vid gruvans
kapell.

Först 1671 stod tornbyggnaden klar med en
stor- och lillklocka. De var gjutna av Jurgen
Putensen i Stockholm.

Nu kunde Salaborna för första gången höra
ringningen från den helt färdiga kyrkan.

Allt var nu frid och fröjd i staden fram till den
stora katastrofen 1736. Då ödelade elden
nästan hela staden och med den även kyrkan,
rådhuset och prästgården.

Från det brinnande tornet störtade klockorna
ner och förstördes. Kyrkorådet gjorde den här
gången en snabb insats.

Ur askan tog man reda på de dyrbara resterna
av klockorna och lät smälta samman det.

Det nya tornet finns än idag. Det stod
färdigbyggt 1749 och kläddes i den ädlaste
kopparplåt. Sist sattes också globen, korset

och tuppen på plats. De tillverkades av skickliga hantverkare.

Vem mästaren bakom de nya tornritningarna var råder det delade meningar om.

Stora namn som Polhem och Tessin nämns. Även vår konstmästare Lars Steinholtz är ett tänkbart namn. Ett ovanligt vackert torn blev det med spiran 83 meter ovan jord.

Genom seklerna har klockorna också haft andra uppgifter än att ringa vid kyrkliga högtider.

Varje natt spanade nattvakten ut över staden genom tornluckorna.

Vid brand i hyttan klämtades två gånger i klockan, brand i staden tre gånger och vid gruvan fyra.

Numera ringer inte Kristinas klockor in det nya året. I småstäder som Sala har man bestämt att inte störa innevånarna mitt i natten. Den regeln håller man på även vid nyår.

Klockaren ringde tidigare med hjälp av ett rep som han hängde i.

Numera trycker man bara på en knapp. Allt sker med elektricitet.

Stämningen och glädjen som klockringningen ger är ändå densamma nu som då. Särskilt vid jul och andra storhelger.